

En seminarists erindringer?

af mag.scient. Margrethe Brock-Nannestad

Resume: Under forberedelserne til udstillingen "Mindretal søger identitet - tysk-jødisk kultur i David Simonsens samling" tiltrak et lille skrift sig uventet opmærksomhed: Ludolph Tuhoks hårrejsende beretning om rabbinerseminariet i Breslau.

Hukommelsen

David Simonsen (1853-1932)¹ var i sin levetid berømt for sin lærdom, sine organisationsevner på det filantropiske område, sin arbejdsomhed - og evnen til at finde sjældne bøger til sin samling. Til denne evne hørte hans gode hukommelse for bøger.

I den arkiverede sag, der vedrører overdragelsen af David Simonsens samling til Det kongelige Bibliotek, ligger et stort antal avisudklip fra 1932 med omtaler af David Simonsen og hans samling. I et interview i *Berlingske Tidende*² med bibliotekaren i Mosaisk Troessamfund, Josef Fischer, blev der fortalt anekdoter om David Simonsens ufattelig gode hukommelse for bøger: "Da jeg [Josef Fischer] var hos ham [David Simonsen] i torsdags, sagde jeg til ham: Jeg har forresten en bog, der tilhører Dem. Ja, svarede han, rigtigt, De har Kohuth. Han sigtede derved til en lille pjece, et smædeskrift mod professorerne i Breslau af Adolph Kohuth, et skrift, der straks efter sin udgivelse var blevet inddraget, men et eksemplar havde fundet vej til en københavnsk jødes bogsamling, og denne havde lovet Simonsen, at det ved hans død skulle tilfalde ham. Da der imidlertid ikke fandtes nogen testamenterisk bestemmelse desangående, indgik bogen i den mosaiske menigheds bibliotek. Allerede dengang - det var i september 1903 - sagde professor Simonsen spøgende til mig: De har stjålet den bog fra mig, som jeg havde løfte om. Og nu huskede han den så mange år efter".

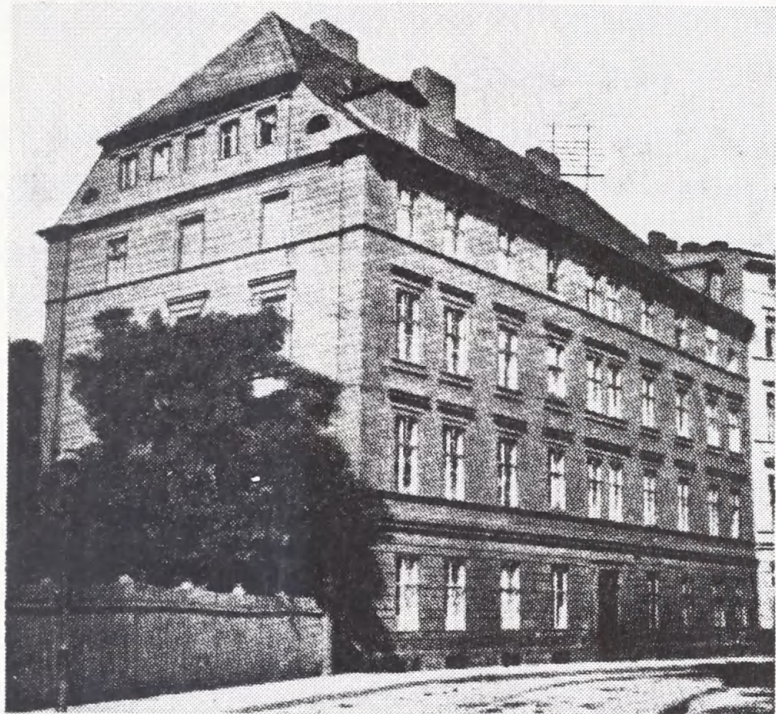
I 1934 var Det kongelige Bibliotek i fuld gang med at sortere og ordne den enorme bogsamling. I overdragelsessagen er der en mindre korrespondance mellem Josef Fischer fra Troessamfundet og overbibliotekar Carl S. Petersen vedrørende forskellige bøger og papirer, som Det kongelige Bibliotek returnerede til Mosaisk Troessamfund. Det var papirer, som David Simonsen havde haft hjemme. Josef Fischer skriver "... at jeg forventer ved lejlighed at få tilstillet flere gamle dokumenter ... samt en bog af Adolf Kohut (smædeskrift mod Breslauer Seminariet) som tilhører Mosaisk Troessamfunds bibliotek. Bibliotekets stempel findes ... forsatsbladet". Carl S. Petersen svarede, at "Adolf Kohuts bog skal, når den bliver påtruffet, blive oversendt til Troessamfundet som dettes ejendom".

Korrespondancen virker overraskende, når den sammenlignes med interviewet med Josef Fischer i Berlingske Tidende. Er der tale om det samme eksemplar af den øjensynlig meget sjældne bog? I følge interviewet skulle bogen jo have været i Mosaisk Troessamfunds bibliotek siden 1903, selv om den var tiltænkt David Simonsen af den tidligere ejer. Og i følge korrespondancen skulle bogen befinde sig i David Simonsens samling, og efter overførslen, på Det kongelige Bibliotek, selv om den tilhørte Mosaisk Troessamfund og havde dets biblioteksstempel.

I Judaistisk Afdelings ældre samling, blandt de bøger, der stammer fra David Simonsens samling, findes en lille tynd bog med titlen *Memoiren eines jüdischen Seminaristen. Zur Würdigung des Breslauer jüdisch-theologisches Seminars Fränkelscher Stiftung*. Herausgegeben von Adolph Kohut. Prag, 1870. Forfatterens navn er Ludolph Tuhok. Bogen har Det kongelige Biblioteks stempler og Bibliotheca Simonseniana exlibris, men ingen spor efter stempler fra Mosaisk Troessamfund. Til gengæld står David Simonsens signatur der, og han har også skrevet et par noter i sin karakteristiske, svært læselige håndskrift³. En af dem er begynder med: "At overgive til Mosaisk Troessamfunds bibliotek, ...", men resten af sætningen kan ikke tydes.

Bogen er den eneste i Judaistisk Afdelings ældre samling, som er af Adolph Kohut og som handler om rabbinerseminariet i Breslau. Den har også en størrelse, der gør Josef Fischers karakteristik "en lille pjece" passende. Titlen derimod lyder ikke af smædeskrift, men derimod som om det drejer sig om et hyldestskrift. Den opfattelse ændres imidlertid voldsomt, når man læser bogen. Det er overvejende sandsynligt, at dette er *bogen*, som både David

1854 | Zur Erinnerung an den Festkommers der Hörerschaft | 1904

Jüdisch-Theologisches Seminar i Breslau. Postkortet er fremstillet til erindring om festligholdelsen af 50års jubilæet i 1904.

Simonsen og Josef Fischer var meget interesserede i at være i besiddelse af. Spørgsmålet er, om det også er det *eksemplar*, som de to bogelskere i al venkabelighed kæmpede om. Kan man forestille sig, at der har eksisteret flere eksemplarer af bogen i København? I følge Josef Fischer skulle den jo være særdeles sjælden, så det er mindre sandsynligt. Hvordan kan det formodentlig eneste eksemplar så være endt i David Simonsens bogsamling og dermed på Det kongelige Bibliotek? Tør man tænke den tanke, at David Simonsen har lånt bogen for en længere periode fra Mosaik Troessamfunds bibliotek, og behandlet den som sin egen - den var jo tiltænkt ham af den tidligere ejer? Men hvorfor returnerede Det kongelige Bibliotek ikke bogen til Troessamfundet, når David Simonsen havde noteret dette ønske i den, og Josef Fischer efterlyste den? Var Josef Fischers hukommelse bedre eller dårligere end David Simonsens? Hvorfor var bogen så efterstræbelsesværdig?

Rabbinerseminariet i Breslau

David Simonsen gennemførte sin rabbineruddannelse ved Jüdisch-Theologisches Seminar Fränkelscher Stiftung i Breslau, hvor han opholdt sig fra 1874-1879. Rabbinerseminariet var, som det første af sin art, blevet oprettet

i 1854. Seminariet havde som formål at uddanne rabbinere, der både havde en solid traditionel viden og holdning til religionen, og et indgående kendskab til den moderne forskning i jødiske emner.

Seminariet blev meget anerkendt og tiltrak fremragende lærerkræfter, og det blev besøgt af studerende fra hele Centraleuropa. Seminariet i Breslau var et mødested for de bedste indenfor den jødiske forskning. Men der blev også rettet kritik mod seminariet, både fra ortodokse og fra reformvenlige kredses side. For den ene gruppe var seminariet for holdningsløst, for den anden var seminariet for dominerende holdningsmæssigt set. Kritikken blev ofte formuleret i barske vendinger, og den blev trykt i den jødiske ugepresse, i tidsskrifter og i pamfletter.

I slutningen af 1860erne og begyndelsen af 1870erne begyndte de reformvenlige kredse og de ortodokse hver for sig at argumentere for nødvendigheden af at oprette rabbinerseminarier, som var i overensstemmelse med *deres* synspunkter. En væsentlig del af argumentationen for oprettelsen af disse rabbinerseminarier udgjordes af kritik af seminariet i Breslau.

Forfatteren

Memoiren eines jüdischen Seminaristen. Zur Würdigung des Breslauer jüdisch-theologisches Seminars Fränkelscher Stiftung. Herausgegeben von Adolph Kohut. Prag 1870, med Ludolph Tuhok (sandsynligvis dæknavn for Adolph Kohut) som forfatter, er en form for kritik, der går ud over hvad der ellers kan læses om seminariet i Breslau i den jødiske presse.

Adolph Kohut⁴ var elev på rabbinerseminariet i Breslau 1866-69 og studerede derefter ved flere tyske universiteter. Han var uhyre flittig som skribent, kulturhistoriker og avisredaktør, og han skrev mange værker om jødiske og almene emner. Besynderlig nok optræder hans bog om rabbinerseminariet ikke i én eneste af de fyldige samtidige bio- og bibliografier, der anfører hans omfattende produktion. Han får heller ingen speciel omtale i publikationer fra rabbinerseminariet, såsom års- og festskrifter. Der er heller ingen forklaring på, hvorfor Kohut skulle føle trang til at nedgøre sit gamle uddannelsessted på en så grusom måde. Men måske er formålet med bogen et andet?

Kohut og Tuhok

På bogens titelblad står "Difficile est satiram non scribere. Juvenalis" (det er

svært ikke at skrive satire) som motto, og det bør man holde sig for øje under læsningen. I forordet beskriver Adolph Kohut baggrunden for dette skrift, som han på trods af tidens alvor - det er under den fransk-tyske krig - føler det er nødvendigt at udgive. Det er jødedommens eksistens, der står på spil, og de rædselsfulde forhold på seminariet i Breslau må afsløres. Selv om seminariet i mange år er blevet angrebet for sin karakterløshed, ignorans, mangel på principper etc, så er der endnu ingen, der har afsløret den brutalitet, som seminariets leder og lærere anvender overfor unge, sandhedssøgende, anderledes tænkende studerende. Endelig slutter Kohut forordet med ønsket om, at de bestræbelser der er i gang for at skabe et nyt rabbinerseminarium med fri og fordomsløs forskning i jødiske emner, må krones med held.

Ludolph Tuhok er en smuk, dygtig og ærlig ung mand, der ankommer til seminariet i håb om at modtage en god uddannelse. I en efterskrift beskriver Adolph Kohut, hvordan han er kommet i besiddelse af Ludolph Tuhoks memoirer. En sen aften banker det på hans dør, og den uventede gæst præsenterer sig som Ludolph Tuhok. Han er nu en kendt skribent, og Adolph Kohut er meget beæret over besøget. Ludolph Tuhok er udkørt, træt af livet, og han vil melde sig som soldat til den preussiske hær. Han er sikker på at falde i kamp, og vil derfor betro Kohut sine memoirer, så de kan blive udgivet efter hans død og derved holde hans ære og rygte pletfri. Kohut søger at opmuntre ham, men forgæves. Ynglingen drager i krig, finder som ventet heldedøden, og Adolph Kohut udgiver de chokerende memoirer.

Ludolph Tuhok har gået meget ondt igennem på seminariet. Lederen og lærerne, for slet ikke at tale om lederens kone, som har stor indflydelse på alle beslutninger, er af den allerlaveste art: uvidende, smidskende, nederdrægtige, grimme, latterlige, selvhævdende, oppustede, intolerante - og de studerende er ikke meget bedre. Ludolph Tuhok, som søger sandhed og ægte viden, og som selv er meget vidende, bliver brutalt forfulgt, udsultet, bagtalt og til sidste bortvist fra seminariet efter et rettergangslignende masse møde. Nedbrudt af sygdom på sjæl og legeme sværger han hævn, ikke blot for sin egen skyld, men for at redde jødedommen og forskningen i jødiske emner fra Breslauseminariets helvede. Ludolph Tuhok drager til byen B. (dæknavn for Berlin), hvor han modtages med åbne arme. Her får han forbindelse med to berømte rabbinere, som er kendt for deres fastholden ved den traditionelle jødedom, Dr. Mildesheimer (dæknavn for en af de førende ortodokse rabbi-

nere, Esriel Hildesheimer) og Dr. Masché (dæknavn for S. Nasché, rabbiner ved en privat menighed og for en kort tid avisudgiver). Sammen med Dr. Masché udgiver Ludolph Tuhok en helt ny avis *Merliner Zeitung des Judentums* (sandsynligvis dæknavn for *Berliner Zeitung für die gesammten Interessen des Judentums*, som Kohut og Nasché udgav sammen, og som tilsyneladende kun udkom i 1870), som bliver en fantastisk succes. Tuhok benytter avisen til publicering af sine mange afslørende artikler om rabbinerseminariet. Men ikke kun de ortodokse, også intelligentsiaen er begejstret for Ludolph Tuhok. Den beslutter sig for at oprette et jødiskteologisk fakultet i Berlin, så man én gang for alle kan få bugt med seminariet i Breslau.

Modtagelsen

Den lille bog om seminariet i Breslau vakte bestyrtelse, da den kom frem, og den blev omtalt i flere jødiske aviser. I reformbevægelsens avis *Allgemeine Zeitung des Judentums* 15/11/1870 skrev en tidligere studerende ved seminariet: "For nyligt er der dukket en pamflet op mod seminariet i Breslau, som måske ikke er kommet for Deres åsyn **). Forfatteren har helt forfejlet sin hensigt. For vi får intet at vide om de virkelige mangler ved seminariet og nogle læreres utilstrækkelighed ... udfolder forfatteren sig i den gemeneste form for personlige bagvaskelser... **) Jo - forfatteren har sendt den til os; vi finder den ikke værd at beskæftige sig med for os. REDACT".

I den hebraisksprogede avis *Hamagid* fra den 7/12/1870 er der også en omtale af Kohuts bog, sandsynligvis skrevet af en lærer eller studerende ved seminariet: "En af de studerende ved seminariet har udsendt "Memoiren ...". Det er en lille pamflet fuld af frækheder, blasfemisk. Der findes meget kritik af vores skole, men ingen kritiserer ... lederen eller lærerne. I stedet for at skrive om de studier, han ikke kunne lide, er han blasfemisk overfor lærerne. Selv udgiverne [?], som ikke bryder sig om seminariet i Breslau, synes, at pamfletten er væmmelig ... som det også står i pamfletten, blev han smidt ud af seminariet, derfor vil han have hævn. Vi håber, at hans blasfemi må ramme ham selv, vi håber ingen vil læse denne pamflet, at ingen vil lade sig påvirke af den".

Den ortodokse avis *Der Israelit* havde også en omtale, den 26/10/1870: "Når vi værdiger det foreliggende lille skrift en anmeldelse i dette blad, så er det fordi vi offentligt vil udtrykke vor dybe beklagelse over, at forfatteren,

David Simonsen (1853-1932). Tegning af Gerda Ploug Sarp fra 1923.

som en gang var medarbejder ved vores avis, er kommet på afveje. Hele verden ved, at vi overhovedet ikke harmonerer religiøst med seminariet i Breslau og dets retning; men det fylder os med dyb sorg, at en person, som engang var medarbejder ved vores avis, i den grad kan lade sig rive med af blind lidenskab, at han kaster det ækleste lort på agtværdige mænd og kvinder. De portrætter ... som tegnes i disse memoirer, er så grove karrikaturer ... De angrebne behøver intet forsvar mod den type angreb. Vi vil blot hermed udtrykke vor dybeste afsky for denne form for polemik".

Det påfaldende ved anmeldelserne i reformbevægelsens avis og i den ortodokse avis er, at de begge koncentrerer sig om at forsvare seminariet i Breslau, som de ellers ynder at angribe. *Allgemeine Zeitung des Judentums* går let hen over Tuhok/Kohuts ironisering over reformbevægelsens planer om at oprette et eget rabbinerseminarium, et frit forskningssted. *Der Israelit* går let hen over Tuhok/Kohuts sarkastiske beskrivelse af den førende ortodokse rabbiner Dr. Hildesheimer, og koncentrerer sig om at lægge afstand til den tidligere medarbejder. Adolph Kohut var bidragyder til *Der Israelit* og til den anden store ortodokse avis *Jeschurun* i 1869 og 1870, og han skrev ironiske og sarkastiske reportager, først fra Breslau og senere fra Berlin. *Hamagid* mener,

at Kohut - og ikke kun Tuhok - blev bortvist fra seminariet. Den påstand har det ikke været muligt at få hverken be- eller afkræftet i litteraturen.

Afslutning

Josef Fischer omtalte Kohuts skrift som et smædeskrift mod rabbinerseminariet i Breslau, og den holdning er også udtrykt i de tre anmeldelser. Men det er en for snæver opfattelse. Adolph Kohut gør ganske vist nar af seminariet i Breslau, men han ironiserer også over reformbevægelsens bestræbelser på at skabe et sted for den frie forskning i jødiske emner, og over førende ortodokse rabbinere. Sidst og ikke mindst gør han nar af sig selv som redaktør af succesavisen, der kun overlevede et år. Adolph Kohut udstillede centrale emner i den interne jødiske debat i årene op til 1870 på en måde, der har været helt uacceptabel for tidens læsere. I dag kan bogen læses som en overordentlig vittig og respektløs kommentar. Det har ikke været muligt at finde ud af, hvad David Simonsen mente om bogen - om det var dens sjældenhed eller hans egne erindringer fra studietiden ved seminariet, som gjorde den så tiltrækkende.

Noter

1. David Simonsen, 1853-1932, dansker, orientalist, rabbiner, overrabbiner, professor, bogsamler, filantrop, foreningsformand, forsker, formidler, udgiver. Uddannet i København og i Breslau. Central person i det tysk-jødiske univers inden for forskning, formidling og filantropi. Bosat i København med et privat forskningsbibliotek på 100.000 bind. Med 25.000 bind hebraica og judaica fra David Simonsens samling som kerne oprettedes Det kongelige Biblioteks Judaistiske Afdeling. Kataloget til Det kongelige Biblioteks udstilling *Mindretal søger identitet. Tyskjødisk kultur i David Simonsens samling*, januar-april 1993, indeholder yderligere oplysninger om David Simonsen.
2. 16/6/1932, dagen efter David Simonsens død. Retskrivningen i citaterne fra overdragelsessagen er moderniseret.
3. Bogen har signaturen ju-1612. En tidligere ejer har skrevet sit navn både for og bag i bogen. Det er A. Löwy, Stud.phil., som også har skrevet sit navn på hebraisk, "Abraham Halevy, fra den jødiske menighed i Brodzo i Mähren, nu i Prag". David Simonsen har på indersiden af bindet skrevet "efter Dr. Goitein [og den hebraiske forkortelse for ære være hans minde] som har købt efter Dr. Baerwald". Hirsch Goitein var rabbiner i København, og en nær ven af David Simonsen. Goitein døde i 1903, og det er tænkeligt, at han er "den københavnske jøde", Josef Fischer omtaler i interviewet.
4. Adolph Kohut, født i Ungarn 1848, død i Berlin 1916.